

Există în literatura românească de specialitate din ultimii ani preocupări pentru determinarea unor *territoria* în provincia romană Dacia¹. Dintre criteriile utilizate în alte spații științifice pentru delimitarea acestor districte antice, R. Ardevan consideră relevante pentru Dacia în primul rând repartizarea inscripțiilor care menționează magistrați ai orașului, corelată cu vestigiile arheologice și urmele drumurilor antice². Inscripțiile care menționează magistrați ai Potaissei descoperite în zona rurală sunt nesemnificative și astfel, în lipsa acestui important indiciu, vom încerca să delimităm doar o zonă de influență economică (mai degrabă decât un teritoriu rural propriu-zis) a Potaissei romane în valea Arieșului inferior. Criteriul principal este repartizarea în teren a descoperirilor arheologice din mediul rural în corelație cu drumurile antice și formele de relief (în special căi de comunicație naturale). De asemenea pentru a ne face o imagine mai precisă despre așezările / formele de locuire rurală care gravitează economic în jurul centrului de pe Arieș, vom ierarhiza calitativ descoperirile grupându-le în trei categorii.

Categoria I. Puncte cu concentrare de descoperiri arheologice

Localitățile aparținând categoriei I sunt cele în care s-au descoperit, într-un punct arheologic sau în mai multe puncte grupate într-un areal restrâns toate cele patru categorii de descoperiri pe care le-am avut în vedere: a) *urme de locuire* (însemnând puncte identificate pe teren cu descoperiri de suprafață constând în principal în ceramică romană, material tegular - mai ales țigle și olane, piatră de carieră și / sau blocuri cu urme de prelucrare, artefacte de fier și bronz; mai concludente sunt cazurile unde sunt semnalate și substructii de ziduri); b) *descoperiri cu caracter funerar* (necropole și morminte izolate, dar și monumente funerare, acolo unde este probabil ca ele să provină de la cimitirul unei așezări rurale din zonă); c) *descoperiri de piese epigrafice și sculpturale* (statuete și reliefuri votive, altare); d) *descoperiri monetare* (tezaure sau descoperiri de monede izolate). Dacă într-un areal restrâns se concentrează toate aceste tipuri de descoperiri atunci este probabil că în zonă a existat, în antichitate, un tip de locuire rurală (fără să putem preciza doar pe baza acestor semnalări de suprafață sau descoperiri izolate ce fel de așezare rurală este: *pagus, vicus, villa rustica* etc.³).

Categoria II. Puncte secundare

În această categorie a II-a sunt introduse localitățile ce însumează doar trei tipuri de descoperiri. Distincția între categoriile I-a și a II-a se datorează uneori hazardului sau stadiului cercetărilor. Categoria a II-a conține punctele cu trei tipuri de descoperiri: a) *urme de locuire*, b) *descoperiri cu caracter funerar sau piese epigrafice și sculpturale*, c) *descoperiri monetare*.

Categoria III. Localități cu descoperiri reduse

Aici trebuie introduse localități unde sunt semnalate doar urme de locuire, eventual asociate și cu un alt tip de descoperiri (în principal, descoperiri de monede izolate, provenind din același areal).

Localitățile vor fi prezentate în funcție de dispunerea lor pe principalele căi de acces. Astfel, în arealul Turzii au fost identificate trei drumuri (A, B, C), și pot fi presupuse căi de acces (drumuri de țară neamenjate) pe unele văi în funcție de dispunerea localităților cu descoperiri (D, E, F). Există și localități din categoria I-a situate aparent izolat, departe de căile principale sau secundare de acces (G).

¹ Ioana Bogdan Cătănciu, *À propos de civitates en Dacie*, în *EphNap*, 1, 1991, p. 59-67; I. Piso, *Le territoire de la Colonia Sarmizegetusa*, în *EphNap*, 5, 1995, p. 63-82; R. Ardevan, *Civitas et vicus dans la Dacie romaine*, în *La politique éditiltaire dans les provinces de l'Empire romain II ème -IV ème siècles après J.-C.*, III, Tulcea, 1998, p. 45-55.

² R. Ardevan, *Viața municipală în Dacia romană*, Timișoara, 1998, p. 68-69.

³ În zona pe care o avem în vedere au fost considerate urme ale unor *villae rusticae* probabile doar cele semnalate în hotarele localităților Ciugudu de Sus, Petrești de Sus și Rediu - I. Mitrofan, *Villae rusticae în Dacia Superioară (II)*, în *ActaMN*, XI, 1974, p. 42, 45.

A. *Drumul imperial*. În teritoriul aflat în discuție, drumul identificat prin sondaje în mai multe locuri este jalonat de următoarele puncte cu descoperiri: (de la sud la nord) Ocna Mureș - *Salinae* (I) - Războieni "Cetate" (I) - Călărași (II) - Poiana "Izvorul Lișca" (II) - Turda - *Potaissa* (I) - Copăcenii (II) - Tureni (III) - Ceanu Mic (II) - Aiton (I)⁴. Punctele de la Ocna Mureș și Războieni, aflate în afara *territorium*-ului *Potaissae*, au fost cartate pentru a înlesni conturarea limitelor teritoriului discutat în paralel cu delimitările constituite de formele de relief în sine.

Singura localitate urbană din acest spațiu este cea situată pe teritoriul actualului oraș Turda, anticul *Patavissensium vicus*, până la sfârșitul secolului al II-lea d. Hr., apoi municipiul și colonia *Potaissa*⁵.

Spre sud de *Potaissa*, pe direcția drumului imperial, mai precis în apropierea locului unde acesta face joncțiune cu drumul de pe valea Mureșului se află o aglomerare a locuirii, de o parte și de alta a Mureșului. În dreapta Mureșului, la câteva sute de metri de intersecția drumurilor, se află amplasat castrul auxiliar de la Războieni - Cetate, unde a fost campată ala I Batavorum milliaria. Aici, alături de castru s-a născut probabil un *vicus* auxiliar. Din menționarea trupei campate aici în diplome militare știm că zona făcea parte din Dacia Superior după 119 d. Hr. Pe malul opus al Mureșului se află o altă localitate din categoria I-a (care însumează toate cele patru tipuri de descoperiri), în teritoriul actualului oraș Ocna Mureș. Aici a fost localizată localitatea antică *Salinae* despre care se crede că aparținea domeniului fiscului imperial, centrul unei *civitas* situate pe valea Mureșului mijlociu fiind mai probabil la Aiud - *Brucia*⁶.

Între Războieni și Turda, pe traseul drumului imperial se găsesc două puncte cu locuire rurală: Poiana "Izvorul Lișca" (II) și Călărași - punctul "Bogat" (II). În ultimul punct au apărut substructii de ziduri, ceramică și material tegular, iar în apropiere un mormânt roman cu sarcofag de cărămidă.

Pe traseul drumului imperial spre nord-est de *Potaissa*, singura localitate de categoria I este cea de la Aiton, aflată la jumătatea distanței dintre Napoca și *Potaissa*, acolo unde drumul imperial cotește pentru a ocoli culmea Feleacului. Între Turda și Aiton există două puncte cu descoperiri situate de-a lungul drumului: Copăcenii (II) și Ceanu Mic (II), iar paralel cu drumul, pe Valea Racilor, sunt semnalate locuiri în hotarul satelor Tureni (III), Mărtinești (III) și Vâlcele (II). La Ceanu Mic, în hotarul satului, au fost identificate urme din drumul *Potaissa* - Napoca. La 1 km de sat, în punctul Ceanu Deșert, pe malul Văii Rozelor, s-au semnalat urme de locuire: ziduri de piatră și cărămidă legate cu mortar, țigle, olane precum și ceramică. În același punct s-a descoperit și un altar votiv, astăzi pierdut, dedicat lui Mithras Invictus(?)⁷. Deși nu extrem de bogate, descoperirile de aici, corelate cu poziția localității permit să se presupună existența unei așezări rurale la Ceanu Mic.

B. *Drumul pe valea Arieșului mijlociu și inferior* este drumul Turda - Câmpeni prin Munții Apuseni, ce duce spre zona auriferă. Traseul său este presupus pe valea Arieșului, pe baza descoperirilor din următoarele localități: Turda - *Potaissa* (I) - Mihai Viteazu (I) - Cheia (I) - Moldoveneni (I) - Ocoliș - Sălciua - Baia de Arieș (III) - Lupșa (III) - Bistra - Câmpeni⁸.

Din locul unde Arieșul (Inferior) pătrunde în Depresiunea Transilvaniei și până la Turda avem trei localități cu concentrare de descoperiri (categoria I): Mihai Viteazu, Cheia și Moldoveneni. Este posibil ca drumul, până la pătrunderea în munți, să fi fost supravegheat militar prin punctele cu turnuri prezumtive situate pe culmi cu vizibilitate bună, cum ar fi cea numită "Cetatea Babei" situată în hotarele satelor Cheia și Cornești⁹, și cea pe care a fost ulterior amplasată cetatea medievală timpurie de la Moldoveneni "Dealul Cetății"¹⁰.

⁴ C. Goos, *Chronik der archäologischen Funde Siebenbürgens*, Hermannstadt, 1876, p. 74, 80, 114, 64; *Repertoriul arheologic al județului Alba*, Alba Iulia, 1995, s.v. *Ocna Mureș*, p. 135-136, s.v. *Războieni - Cetate*, p. 153-155; *Repertoriul arheologic al județului Cluj*, Cluj-Napoca, 1992, s.v. *Călărași*, p. 82, s.v. *Turda*, p. 403 (nr. 61 Poiana), p. 389-408; s.v. *Copăcenii*, p. 159-161, s.v. *Tureni*, p. 409-411, s.v. *Ceanu Mic*, p. 93, s.v. *Aiton*, p. 22-26; D. Tudor, *Orașe, târguri și sate în Dacia romană*, București, 1968, p. 217, 218.

⁵ M. Bărbulescu, *Potaissa. Studiu monografic*, Turda, 1994, p. 33-48.

⁶ R. Ardevan, *Civitas et vicus...*, p. 51.

⁷ G. Téglás, *Neue Beiträge zur Inschriftenkunde Dakien*, în *Klio*, XI, 1911, p. 502-503; I. I. Russu, *Inscripții din Dacia*, în *Materiale*, VI, 1960, p. 877.

⁸ C. Goos, *op. cit.*, p. 92, 118, 112, 90; *Rep Cluj*, s.v. *Mihai Viteazu*, p. 275-277, s.v. *Cheia*, p. 94-96, s.v. *Moldoveneni*, p. 280-284; D. Tudor, *op. cit.*, p. 217; *Rep Alba*, s.v. *Ocoliș*, p. 136, s.v. *Sălciua de Jos*, p. 162-163, s.v. *Sălciua de Sus*, p. 163, s.v. *Baia de Arieș*, p. 51, s.v. *Lupșa*, p. 122, s.v. *Bistra*, p. 58, s.v. *Câmpeni*, p. 82.

⁹ *Rep Cluj*, s.v. *Cornești*, p. 168.

¹⁰ K. Horedt, *Cea mai veche cetate feudală din Transilvania: cetatea Turda de la Moldoveneni*, în *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV-XIII*, București, 1958, p. 137-141.

Cele trei localități menționate concentrează o mare parte a descoperirilor din întreaga zonă. Astfel, în cuprinsul satului Mihai Viteazu s-a descoperit un număr apreciabil de piese epigrafice cu caracter funerar cât și votiv (12 inscripții și un medalion). Trebuie menționat însă că toate piesele au fost descoperite în poziție secundară fiind reutilizate în evul mediu sau chiar mai târziu ca materiale de construcție, cele mai multe provenind probabil din orașul Potaissa¹¹. Chiar dacă situația pieselor epigrafice este neclară (doar una provenind cu certitudine din aria actualei localități Mihai Viteazu¹²), frecvența mare a descoperirilor încadrabile în epoca romană conturează evident în acest punct o importantă locuire în teritoriul anticei Potaissa, fiind vorba de o așezare rurală. În satul Cheia, aflat pe același drum ce lega Potaissa de Apuseni, pe lângă monede și materiale mărunte, s-a descoperit și un capac de sarcofag cu inscripție fragmentară, coloane, capiteluri, fragmente sculpturale, un fragment de altar. Piesele au fost găsite în poziție secundară ori nu li se mai cunoaște exact locul de descoperire; folosirea unora ca materiale de construcție nu indică obligatoriu ca sursă Potaissa, ele putând la fel de bine să provină dintr-o așezare rurală situată în acest punct¹³. De la Moldovenesti provine un număr semnificativ de piese epigrafice și sculpturale (14 inscripții și patru reliefuri)¹⁴. Multe dintre inscripții s-au conservat extrem de prost, din unele fiind păstrate fragmente foarte mici. Se pot distinge însă din acest grup, șapte inscripții funerare și două votive. Și în acest caz este vorba de piese descoperite în poziție secundară, refolosite în evul mediu și în epocă modernă. Sursa acestor piese poate să fie însă în zona satului așa cum o demonstrează descoperirea de ceramică și alte materiale romane mărunte în aceeași zonă. În punctul "Dealul Cetății" s-au descoperit urme de ziduri din blocuri de piatră fasonată, fragmente de ceramică romană precum și două ștampile ale Legiunii a V-a Macedonica¹⁵. Toate aceste descoperiri susțin ipoteza că la Moldovenesti a existat o așezare rurală fiind puțin probabil ca toate piesele romane să fi ajuns aici aduse fiind din Turda pentru a servi ca materiale de construcție.

Pe cursul mijlociu al Arieșului nu a mai fost identificat nici un punct cu locuire certă, urmele reducându-se la movile și gropi considerate ca fiind în legătură cu exploatarea aurifere din antichitate (în special pe baza semnalărilor din literatura specială a secolului XIX¹⁶), asociate cu descoperiri de monede izolate (Sălciua, Bistra, Câmpeni) sau urme de locuire (ceramică, material tegular - Baia de Arieș, Lupșa).

C. Drumul pe valea Mureșului mijlociu.

Drumul imperial face o cotitură, urmărind valea Mureșului, în dreptul localităților Mirăslău - Gâmbaș. Există câteva localități amplasate de o parte și de alta a Mureșului, unde se concentrează descoperiri din epoca romană: Decea (II) - Unirea (III) - Războieni "Cetate" (I) (situate pe drumul imperial) - Lunca Mureșului (III) - Gligorești (I) - Chețani (III) - Gheja (III) - Bogata (III) - Cuci (II), situate pe un drum secundar, acest drum de pe valea Mureșului îndreptându-se spre estul Daciei, cea mai importantă așezare cunoscută în est fiind cea de la Cristești (I)¹⁷.

Aproape de vărsarea Arieșului în Mureș, pe teritoriul satului Gligorești sunt semnalate mai multe puncte de locuire ("În berc", "După sat" 1 și 2) și un punct de pază militar (? "Holoame"), în legătură cu podul de peste Arieș¹⁸. Și descoperirile de monumente sculpturale de la Luncani trebuie puse în legătură cu una din așezările rurale de aici. În pereții bisericii romanice (din sec. XIII) s-au descoperit șase monumente funerare și două inscripții fragmentare, toate inedite¹⁹. Aspectul lor rudimentar precum și dimensiunile reduse ne fac să credem

¹¹ CIL III Suppl.2, 13760-13761, 13762, 13763, 13764, 13765, 13766, 13767, 13768; CIL III Suppl.1, 7701; I. Téglás, *A Torda melletti Sziklahasadé kokról és a Potaissai köfaragó műhelyéről*, în *ArchÉrt.*, XIX, 1899, p. 280-283; I. I. Russu, *Descoperiri arheologice la Potaissa*, în *AI SC*, III, 1936-1940, p. 325-327.

¹² CIL III 7701, stelă funerară cu reprezentarea în bust a două defuncte; inscripția e fragmentară, pusă de un anume L. Viator, soției.

¹³ CIL III Suppl.1, 7707; *Rep Cluj*, s. v. *Cheia*, p. 94-96.

¹⁴ CIL III/2, 6255 a; III/1, 935, 936, 937, 938, 939; CIL III Suppl.1, 7708, 7709, 7710, 7711, 7712; CIL III Suppl.2, 13.769, 13.770, 13.771; C. Daicoviciu, *Neue Mitteilungen aus Dacien*, în *Dacia*, VII - VIII, 1937 - 1940, p. 314; M. Jude, C. Pop, *Monumente sculpturale în Muzeul de Istorie Turda*, Turda, 1972-1973, p. 20, nr.6, p. 29, nr.6.

¹⁵ *Șantierul Așezări slave în regiunile Mureș și Cluj*, în *SCIV*, III, 1952, p. 320.

¹⁶ C. Goos, *op. cit.*, p. 90 (Lupșa), 112 (Sălciua).

¹⁷ *Rep Alba*, s.v. *Decea*, p. 90-91, s. v. *Unirea*, p. 199-200, s.v. *Lunca Mureșului*, p. 120; *Rep Cluj*, s.v. *Gligorești*, p. 228-230; V. Lazăr, *Repertoriul arheologic al județului Mureș*, Târgu Mureș, 1995, s.v. *Chețani*, p. 93, *Gheja*, p. 176, *Bogata*, p. 81-82, 93, *Cuci*, p. 111-114.

¹⁸ C. I. Popa, *Harta arheologică a satului Gligorești (comuna Luna, județul Cluj)*, în *ActaMP*, XXIII, 2000, 1, p. 60-65.

¹⁹ Cercetări de teren inedite S. Nemeti.

că ele pot proveni dintr-o așezare rurală, aceasta fiind probabil una din așezările de la Gligorești, situată la doar câțiva kilometri de Luncani. De la conacul din localitate provin doi pereți de *aedicula* despre care s-a spus că provin din colecția Kemeny²⁰. Pieseile au fost descoperite încastrate (după O. Floca și W. Wolski) în zidurile conacului ceea ce nu infirmă însă posibilitatea ca ele să fi fost aduse aici de la Potaissa²¹. În localitatea Luna au fost semnalate șapte inscripții și o bază de statuie (?) care însă provin cu certitudine din Potaissa de unde au fost aduse la castelul contelui Moise Jósika²². Mai multe așezări rurale existau poate pe teritoriul satului Cuci, așa cum indică descoperirile de ceramică romană în mai multe puncte și sondarea a două cimitire de incinerare în urnă din epoca romană²³.

D. Calea de acces pe culoarul Valea Largă.

Pârâul Valea Largă (22 km lungime) este un mic afluent de stânga al Arieșului ce vine dinspre zona de bordură a Câmpiei Transilvaniei. Caracteristicile tectonice ale văii au condus la apariția unor bazine lacustre acum colmatate și drenate²⁴. Locuirea s-a extins, pornind dinspre Arieș și pe culoarul acestui pârâu, de o parte și de alta a lui înșirându-se următoarele așezări: Viișoara (II) - Tritenii de Jos (II) - Bolduț (I) - Boian (III) - Ceanu Mare (III) - Iacobeni (III) - Soporul de Câmpie (II) - Aruncuta (III)²⁵. Localitatea cea mai importantă este la Bolduț, aproximativ la jumătatea distanței dintre Turda și Soporul de Câmpie (la Soporul de Câmpie și Aruncuta s-au găsit țigle cu ștampila LVM, astfel este probabil ca legiunea de la Turda să-și fi întins controlul până aici)²⁶. În această zonă rurală predomină incinerarea în urne, astfel de descoperiri fiind semnalate la Urca²⁷, Tritenii de Jos, Bolduț, Iacobeni, iar la Soporul de Câmpie un întreg cimitir a fost cercetat prin săpături sistematice²⁸. Descoperirile epigrafice și sculpturale sunt destul de reduse în această zonă. La Bolduț s-au descoperit un fragment de statuie și un relief²⁹ în timp ce din Viișoara provine o inscripție votivă³⁰.

E. Calea de acces pe culoarul Pârâului de Câmpie.

Pe acest culoar avem de-a face cu descoperiri sporadice de urme de locuire romană, asociate cu descoperiri de monede izolate. De la Luduș la Sârmașu nu există nici o concentrare de descoperiri. De o parte și de alta a Pârâului de Câmpie se înșiruie așezări de categoria III (poate hazardul descoperirilor și cercetărilor mai reduse din zonă sunt responsabile pentru această penurie a descoperirilor). Și acest culoar din Câmpia Transilvaniei, deși mai departe de centre urbane decât cel de pe pârâul Valea Largă, ar trebui să aibă o concentrare a locuirii la vărsarea Pârâului de Câmpie în Mureș și o alta undeva în zona Valea Largă / Zau / Miheș. De o parte și de alta a Pârâului de Câmpie se grupează următoarele localități cu descoperiri ce indică amplasarea unor așezări rurale în epoca romană pe acest culoar: Luduș (III) - Roșiori (III) - Vălișoara (III) - Dalu (III) - Sânger (III) - Tăureni (III) - Valea Largă (III) - Zaul de Câmpie (III) - Miheșu de Câmpie (II?) - Sârmașu (III)³¹. Legătura cu culoarul pârâului Valea Largă peste dealuri se făcea probabil în antichitate, ca și azi, prin localitățile Pădureni - Valea Largă, așa cum indică și amplasarea descoperirilor de epocă romană: Tritenii de Jos (II) - Pădureni (III) - Valea Largă (III) - Zaul de Câmpie (III)³².

F. Valea Ierii.

Drumul ce merge spre zona auriferă din Munții Apuseni se bifurcă probabil în defileul Arieșului la Buru, unde Arieșul primește cel mai important afluent montan de stânga: Valea Ierii³³. Pe cursul inferior al

²⁰ M. Jude, C. Pop, *op. cit.*, p. 11 - 12, nr. 12, 13.

²¹ O. Floca, W. Wolski, *Aedicula funerară în Dacia romană*, în *BMI*, 3, 1973, p. 14, nr. 34.

²² CIL III1, 892, 887, 894, 898, 897, 903, 910; V. Wollmann, *Monumente sculpturale romane de la Potaissa văzute de F. J. Neigebaur, Fodor A. și M. J. Ackner*, în *Potaissa*, I, 1978, p. 42-43.

²³ *Rep Mureș*, s.v. Cuci, p. 111, 113.

²⁴ I. Ujvári, *Geografia apelor României*, București, 1972, p. 307.

²⁵ *Rep Cluj*, s.v. Viișoara, p. 424, s.v. Tritenii de Jos, p. 388, s.v. Bolduț, p. 62-63, s.v. Boian, p. 60, s.v. Iacobeni, p. 235, s.v. Soporul de Câmpie, p. 366-368, s.v. Aruncuta, p. 37-38; D. Tudor, *op. cit.*, p. 217-218.

²⁶ M. Bărbulescu, *Din istoria militară a Daciei romane. Legiunea V Macedonica și castrul de la Potaissa*, Cluj-Napoca, 1987, p. 50-51.

²⁷ *Câmpia Turzii. Studiu monografic*, I, Cluj-Napoca, 1994, p. 38.

²⁸ D. Protase, *Un cimitir dacic din epoca romană la Soporul de Câmpie*, București, 1976.

²⁹ M. Jude, C. Pop, *op. cit.*, p. 20, nr. 5; I. I. Russu, *Note epigrafice. Inscripții din Dacia Porolissensis*, în *ActaMN*, V, 1968, p. 470.

³⁰ I. Téglas, *A Szakalaskuti római telep*, în *ArtÉrt*, XXIX, 1909, p. 161-163.

³¹ *Rep Mureș*, s.v. Luduș, p. 173-175, s.v. Roșiori, p. 176, s.v. Vălișoara, p. 219, s.v. Dalu, p. 219, s.v. Sânger, p. 219, s.v. Tăureni, s.v. Valea Largă, p. 270, s.v. Zaul de Câmpie, p. 283-285, s.v. Miheșu de Câmpie, p. 184, s.v. Sârmașu, p. 208-209.

³² *Rep Cluj*, s.v. Pădureni, p. 307.

³³ V. Ujvári, *op. cit.*, p. 307.

acestui pârau se înșiră câteva așezări, cu descoperiri legate în special de activitatea minieră: Măgura Ierii (III) - Surduc - Iara (III) - Băișoara³⁴. Accesul în această zonă se face fie prin defileul Ierii (o bifurcație a drumului Turda - Câmpeni), fie pe drumul Turda - Potaissa (I) - Săndulești (III) - Petrești de Jos (I) - Petrești de Sus (III) - Borzești - Măgura Ierii (III)³⁵. În plus, este presupus un drum prin Apuseni, de la Ocoliș la Cacova Ierii, ce ar face legătura mai direct între localitățile miniere de pe valea Arieșului mijlociu și cele de pe Valea Ierii. La Săndulești s-a descoperit un leu funerar de calcar³⁶, piesa neputând fi pusă în legătură cu alte descoperiri romane mai consistente.

G. Localități situate în afara traseelor principale.

O concentrare importantă (categoria I) pare să fi existat la Petrești de Jos, unde sunt semnalate cel puțin două puncte de locuire pe teritoriul satului actual, cu semnalări de substrucții de ziduri romane³⁷. Se crede că monumentele epigrafice³⁸ și sculpturale de aici provin din colecțiile castelului Fr. Lugosi. De aici se cunosc patru piese epigrafice, toate funerare, dintre care una provine de la Apulum, alta de la Apulum sau Potaissa, doar în cazul a două dintre ele existând posibilitatea să fie descoperite la Petrești³⁹. Localitatea era cu siguranță un punct important în rețeaua de comunicații regionale situat la ieșirea din Cheile Turzii, pe valea pâraului Hășdate. Recent, pe partea opusă a Cheilor Turzii a fost identificată o așezare romană nesemnalată până acum⁴⁰.

Un alt punct important cu o concentrare de descoperiri este la Micești⁴¹, pe valea pâraului Micuș, un afluent al Hășdatelor. Aici au fost descoperite substrucții de ziduri, monede, două sarcofage (unul de cărămidă, altul de piatră), precum și un altar votiv care însă provine de la Potaissa⁴².

Deși nu este semnalat nici un drum roman, este jalonată prin localitățile descoperite o cale de acces pe valea Hășdatelor și a afluentului Micuș: Cheia (I) - Cheile Turzii 1 (III) - Petrești de Jos (I) - Micești (I).

*

Este de remarcat faptul că aceste culoare - deschise de pâraie ce izvorăsc din masivul Feleac (Valea Racilor, Micuș) sau din zona de bordură a Câmpiei Transilvaniei (Valea Largă) și se varsă în Arieș în zona Turzii - sunt orientate spre Potaissa antică, și mai puțin spre Napoca. Aceste iradiere ale habitatului dinspre un centru mai important spre periferie pătrunzând pe culoarele deschise de râuri și pârauri permit schițarea zonei de influență și control a Potaissei antice, identificată, în ultimă instanță, cu teritoriul unei *civitas* romane al cărei centru era *vicus*-ul apoi orașul important de pe Arieș.

Astfel, din teritoriul Potaissei romane făceau parte:

- pe culoarul Văii Racilor, așezările de la Copăceni, Tureni, Ceanu Mic, Mărtinești - Reditu, Vâlcele.
- pe culoarul Hășdate - Micuș, așezările de la Cheia, Cheile Turzii 1, Petrești de Jos, Micești.
- pe culoarul Valea Largă, așezările de la Vișoara, Trittenii de Jos, Bolduț, Boian, Ceanu Mare, Iacobeni, Sopor de Câmpie, Aruncuta.
- aparțineau Potaissei, așezările din imediata apropiere, cele situate în depresiunea Turda - Câmpia Turzii, în dreapta Arieșului, între râu și podișul Măhăcenilor: Moldovenești, Mihai Viteazu, Plăiești, Bădeni, Poiana "Izvoru Lișca", Călărași.

Aparțineau teritoriului localității Ocna Mureș - *Salinae* (ca centru al unui domeniu imperial?), și localități situate imediat în dreapta Mureșului ca Lunca Mureșului, Războieni - Cetate, Unirea, Decea, Mirăslău, precum și cele situate spre nord-vest, pe culoarele deschise de afluenții mărunți de dreapta ai Mureșului: pâraul Unirea (așezările de la Unirea, Dumbrava, Stejăriș), pâraul Ciugud (așezările de la Ciugudu de Jos, Ciugudu de Sus, Podeni), pâraul Mirăslău (așezările de la Mirăslău și Cicău), pâraul Lopadea (așezarea de la Lopadea Veche).

³⁴ Rep Cluj s.v. *Făgetul Ierii*, p. 194, s.v. *Măgura Ierii*, p. 264; s.v. *Surduc*, p. 380; s.v. *Iara*, p. 236-237; s.v. *Băișoara*, p. 51.

³⁵ Rep Cluj, s.v. *Petrești de Sus*, p. 310-311; s.v. *Borzești*, p. 73.

³⁶ M. Jude, C. Pop, op. cit., p. 17, nr. 27.

³⁷ Rep Cluj, s.v. *Petrești de Jos*, p. 256; D. Tudor, op. cit., p. 218.

³⁸ C. Goos, *Chronik...*, p. 99 - inscripții ce provin din Turda.

³⁹ CIL III, 1211 = IDR III, 5, 488; I. I. Russu, în *Materiale*, VI, 1959, p. 891, nr. 31, p. 879, nr. 13; CIL III 1214 = IDR III, 5, 527; I. I. Russu, *Contribuții epigrafice la istoria Daciei romane*, în *AI SC*, XVIII, 1975, p. 56; CIL III, 1609; C. Daicoviciu, *Neue Mitteilungen aus Dazien*, în *Dacia*, VII - VIII, 1937 - 1940, p. 313.

⁴⁰ Cercetări de teren inedite S. Nemeti.

⁴¹ Rep Cluj, s.v. *Micești*, p. 272, 274.

⁴² I. I. Russu, Z. Milea, *Volkanus Augustus în Dacia*, în *StComSibiu*, XIII, 1967, p. 164.

În ce privește așezările miniere de pe Valea Ierii (Măgura Ierii, Surduc, Iara și Băișoara), ne raliem opiniei exprimate de dl. Radu Ardevan, anume că acestea aparțineau districtului aurifer și nu teritoriului Potaissei⁴³, fiind legate de zona auriferă atât prin joncțiunea de la Buru, cât și printr-un drum Cacova Ierii - Ocoliș .

O ultimă problemă o ridică așezările situate de-a lungul Pârâului de Câmpie. Acestea sunt legate de culoarul pârâului Valea Largă și zona Turda, mai direct, printr-un drum de țară practicat și azi între Trittenii de Jos - Pădureni - Valea Largă - Zaul de Câmpie. Distanța este destul de mare dar nu o depășește pe aceea Turda - Sopor de Câmpie (circa 30 km, estimați la o zi de mers). Dar, în același timp, culoarul se deschide spre Mureș în zona Luduș - Bogata de Mureș. Cel mai apropiat centru mai însemnat spre est este cel de la Cristești. În fapt, Ludușul și vărsarea Pârâului de Câmpie în Mureș se află amplasate aproximativ la jumătatea distanței între Turda și Cristești. Este probabil ca în zona Luduș - Bogata de Mureș să fi existat o așezare rurală mai importantă spre care să fi fost orientate așezările mărunte de pe valea Pârâului de Câmpie, o așezare cu un teritoriu autonom, între cel al Potaissei și cel al Cristeștiului. Realitățile ulterioare medieval - moderne, din comitatul Turda și scaunul Arieș, cu împărțirea influenței între Turda și Luduș, susțin o astfel de ipoteză.

---

⁴³ R. Ardevan, *Viața municipală...*, p. 86.

